

USUTEADUSLINE AJAKIRI

AKADEEMILISE USUTEADLASTE SELTSI
VÄLJAANNE

Vastutav peatoimetaja: **H. B. Rahamägi**

Ajakirja toimkond: H. B. Rahamägi (esimees), J. Köpp, O. Sild,
S. Aaslava, J. Sellioy, E. Teppan, K. Valdmann (asjaajaja)

Sisukord :

	lk.
H. B. Rahamägi: Martin Luteri 450. a. sünnipäeva puhul . . .	97—98
E. Tennmann: Usuteaduskonna likvideerimine psühhoanalüütilistel põhjustel	98—104
Hugo Masing: צדקה (Sødaka) ja צדק (sedek) psalmides . . .	104—116
H. K. Erviö: Piiskopp Jaakko Gummerus †	116—117
Hugo Masing: Jutlus Ülikooli aastapäevaks 1. XII. 1933	117—119
J. Aunver: Jutluste kogu „Kristuse kiri“	120—122
O. Sild: Kirikulo viimane sõna	122—126
Usuteaduslikke oskussõnu	127—128

Tartus, 1933

AKADEEMILISE USUTEADLASTE SELTSI KIRJASTUS

Usuteadusline Ajakiri

Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi väljaanne

Vastutav peatoimetaja: H. B. R a h a m ä g i

V aastakäik

1933

№ 4

Martin Luteri 450. a. sünnipäeva puhul.

H. B. R a h a m ä g i.

Sel aastal 10. novembril möödusid 450 aastat reformaator Martin Luteri sünnipäevast.

Meie evangeelse rahvakiriku saatus on olnud tihedalt seotud selle mehe tööga ja mõjuga, kes sündis väikeses Eislebeni linnas Hansu ja Margarete pojana, keda ristiti järgmisel päeval, kes Erfurtis käis ülikoolis, selle linna augustiinlaste eremiitide kloostrisse astus, seal oma hingeõndsuse pärast võitles, indulgentsiate müügi vastu sõdis, Wittenbergis lossi kiriku ukse külge oma 95 väidet löi, suure võitluse parooli, kes Wormsi teed läks tuhandete kuradite peale vaatamata, kes dr. Eckiga Leipzigit vaidles, Zwingliga Marburgis läbirääkimisi pidas, Melanchtoniga ühiselt töötas, kes poliitilistes, sotsiaalsetes, rahvuslistes ja rahvusvahelistes küsimustes seisukohad võttis, kes piibli Wartburgi lossis tõlkis, programmi kirjad kirjutas, rahvale suure ja väikese katekismuse kätte andis, laulud ja viisid südamesse ja suhu pani, kes evangeelse koguduse jumalateenistuse korra ja õpetaja perekonnaelu ja kodu löi, kes surmani truuks jäi oma usule õigeksmõistmisest Jumala armust Kristuse lunastuse läbi. Sellepärast tuletame meie seda tähtpäeva hea meelega meelde.

Kuid doktor Martin Luter ei ole iialgi tahtnud, et tema isikut esile tõstetakse, temale sünnipäeva puhul lauakõnesid peetakse. Temale oli tähtis Jumala riik, Kristuse evangeelium, Issanda kogudus, inimese hinge õndsus.

Kostab siiski üle evangeelse ilma — Saksamaal, Hollandis, Inglismaal, Ameerikas — hüüd: „Tagasi just Luteri juurde!“

See energiline tagasikontsentratsioon olla tarvilik evangeelse kiriku killuneva seisukoha pärast. Evangeelsed ringid sattuda kergesti igasuguste voolude mõju alla, olgu see poliitika, majandusega, kultuuriga, rahvusega või rahva endise usundiga antud. Jesuiit Przewara julgeb kõnelda koguni protestan-

tismi likvidatsioonist ja usulahud jagavad evangeelsetes kogudustes saaki ja maad.

Rõhutame siin, meelde tuletades dr. Martin Luteri 450. a. sünnipäeva, et ei või juttugi olla ei eemale reformatsioonist ega ka tagasi reformatsiooni ajajärku. Küll tuleb süveneda, areneda, kasvada, täieneda edasi selles vaimus, mida suur reformaator eneses kandis ja edasi andis.

Ärgem unustagem, et kõik see, mida Martin Luter tookord tõi, oli aja, silmapilgu akuutne tarvidus: selge pühakirja sõna ja õpetus, armu kindluse saavutamine ja läbielamine, südame-tunnistuse vabadus.

Kuid pärastpoole jäädi kinni kuiva õpetusse, subjektiivsetesse õndsustunnetesse, formaalsesse vabadusrõhutamisesse. Nii-sugune ortodoksne, pietistlik ja formalistlik protestantism tähendab teed Luterist eemale, mitte Luteri juurde tagasi sõnasõnaliseski mõttes.

Luteri vaimus, tõsise evangeelse protestantismi vaimus edasi aga tähendab: vabaks saada subjektiivsusest, tõusta üle oma isiklikkude tunnete, maha jätta abstraktsus, aru saada konkreetsest elu silmapilgust ja selle nõuetest, mitte isoleerida oma mina ja tummaks jääda maailmas esile kerkivais küsimusis, mitte renomeerida oma isiksuse vabadusega, vaid kasvada vabaduses armastusele, ja kõiges selles mõttes süveneda püha kirja ja lasta püha kirja Kristust nii ligidale meile tulla, et tema veri voolaks meie soontes, tema elu oleks meie südame tuksumine, — selles seisaks Luteri õige mõistmine ja edasiminekuks tema vaimus.

Muidu aga tooks hüüdsõna „tagasi Luteri juurde“ enesega ühes anakronismi, aja grimassi, karikatuuri, oleks paremal juhul veel poos või koopia.

Luteri vaimus edasi tähendab aga: minna võitluses selle lipu all, mille pealkirjaks: „Ta riik peab meile jääma.“

Usuteaduskonna likvideerimine psühhoanalüütilistel põhjustel.

E. Tennmann.

„Ratsionalist'is“ № 6 Arm. Koik kasutab juhust ja (juba aegunud) ajakohast momenti, et soovitada usuteaduskonna likvideerimist. Ta püüab igapidi kiriku ja usu kahjulikkust näidata

ja järeldada sellest ka usuteaduskonna kahjulikkust kultuurile, edule, elule, majandusele, ühiskonnale.

Korduvalt rõhutab autor usu teaduse ja mõistuse vaenulikkust ja tembeldab usuteaduskonna asutamise hariduspoliitiliseks eksisammuks.

Et juba haridusest, mõistusest ja teadusest kõne on, siis küsigem kõige pealt: millised on usu suhted nende kultuuriliste hüvedega?

Vaadeldes viimseid võime küll öelda: Nii imelik kui ta on aga tegelikult on meil kui ka mujal hariduse põhja panemine olnud eestkätt kiriku teene, eriti protestantlistel maadel. Katoliiklased võivad uhkustada kloostrikoolidega, kust tõusid keskajal kuulsad doktorid, koguni mitmekülgse universaalse haridusega. Haridus oli usuline huvi.

Sammume ürgaegadesse, siis leiame, et müüdid sisaldavad kausaalse mõtlemise idusid ja on sellega ka teaduse algaste, nagu ka ebausuga segatud astroloogia sai astronoomia alguseks.

Troostiks autorile, kes nii vahvalt võitleb usu vastu, julgeme koguni tsiteerida ühe kirikuloolase ütlust, mis kõlab paradoksina: „Usk on alati olnud põgenemine Jumala eest.“ Sellega on osalt väljendatud autorile nii vastik „silmakirjatsemine“, teisest küljest aga usu ülivõime hingeelus.

Usu lõpulikuks definitsiooniks meie seda ütlust muidugi ei loe, vaid tahame ainult öelda, et kui juba „usklik“ igal ajal on palveid ja ohvreid toonud enese „vabastamiseks“ nagu Tetzeli ajal ja alati, siis on ta suurel määral A. K.'i kaasvõitleja, kuigi viimane ei tunnista ennast usklikuks, vaid tahab soetada veel suuremat vabadust. Kas ta sellepärast on usust vaba? Ei, tema usu objektid on — edu, elu, mõistus, teadus. Teiste usku tema peab tingimata neuroosiks ja alaväärtuse tundeaks. Et sarnased usu tüübid olemas on, meie ei salga. Aga meie ei sega neid ristiusuga ära, vaid teeme selget vahet madalate ja kõrgete astmete vahel.

Usk ei saagi põhimõtteliselt mõistuse vastane olla. Sest mõistus kui hinge funktsioon ei saa eralduda usust. Goethe sõna, tema olevat „peaga pagan ja südamega kristlane“, on mitmekordselt vigane. Sest 1) on ka pagan — usklik, 2) pole mõistuse ja tundeelu vahel mingit kuristikku, 3) pole usk ainult tundeelu monopol, mis peaks olema vastuolus mõistusega, moo-

dustades olulise, paratamatu, jäädava lõhe ühe ja sellesama inimese hinges. Usk ei ole vastuolus teadusega, nagu ta ei ole ka teaduse täiendis, ega tarvitsegi seda olla. Teadus kuulub ainult ühele hingefunktsioonile. Sellepärast pole teised funktsioonid mitte alaväärtuslised. Usul on tegemist kõigi hinge funktsioonidega.

Autor tuletab usuteaduskonna asutamist kõige pealt „kiriku võimuaegadest päritoleva ajaloolise traditsiooni“ jälgimisest, mille järele kirikutegelasi ette valmistati ülikoolis. See „traditsioon“ sai väga käredal ajal tugeva kinnituse rahvahääletusel usuõpetuse asjus. Kui rahvas juba nõudis usuõpetust, siis ka keskkoolis — ja ülikoolis. Nõudjad olid suures ülekaalus ja nagu mitmelt poolt kuulda oli, just eetilistel põhjustel, mida A. K. ei loe sobivaks kirikuga ega usuga. Katsuti küll kõrvutada usuõpetusele kõlblusõpetust. Aga selle õpetusega sattusid kooliõpetajad hoopis suuremasse kitsikusse.

On ju ka olemas (Pariisis ja Oslos) ülikoolist lahus usuteaduskondi. Kuid see ei muuda palju asja. Sellega ei kao veel usk ega kirik ära. Ja usuõpetus ka mitte. Rahvas kannab siiski parema meelega usuõpetuse kulusid kui neid suuri kahjusid, mille puudub igasugune eetiline põhjendus ja millistest ajakirjandus on nii rohkesti teateid toonud. Ega need kahjud ometi ristiusu ja usuteaduskonna arvele ei panda?

Meie julgeme võimu asjus usuloolises valgustuses kaugele minna ja väita, et usu algus oligi võitlus kahjuliku võimuvastu kõige primitiivsemal astmel, nimelt inimese „eluhüvede“ pärast. Sellest pole usk tänaseni loobunud. Mis puutub hüvede ja pahede hinnangusse, siis on muidugi palju muutunud. Seda, hinnangu muutumist, sünnib ka teaduses ja kunstis, ka politikas ja majanduses. Absoluutsete väärtustega ei olda veel kaugele jõutud. Võim etendab ka politikas ja ühiskonnas veel praegugi suurt osa. Peenendatud terror pole sugugi kadunud. Usuteaduskond kui sarnane pole mingisuguse terrori kultuuri harrastamiseks kohustusi enda peale võtnud, kui mitte eksamate nõudmist lugeda terroristlikeks aktiks.

Dogmade asjus tuleb öelda, et teaduskonnal ka ses suhtes kohustusi ei ole, vähemalt kiriku ega ühegi muu organisatsiooni suhtes. Meil valitseb õpetuse vabadus. On isegi peetud psühhoanalüütilisi praktikume ja mitte sugugi mag. H. Kasaku vaimus, aga ka mitte ilma kriitikata.

Tuleb siiski silmaspidada, et ka „puhas teadus“ ilma dogmata läbi ei saa, see on ilma eeldusteta, millistele ta oma katsed ja õpetuse rajab. Viimsed eeldused ulatuvad paratamatult mõtte-teadusesse, kas teades või teadmatult. Kas autor on revideerinud teiste teaduste dogmasid või eeldusi nende teaduslikkuse mõttes?

Võtame näiteks kas või õiguseteaduse. Kas autor teab, kui suuri halbusi toob juriidilise formaalsuse ühekülgne rõhutamine, kui ta ähvardama kipub sisulist eetikat, sattudes sellega päris silmakirjatsemise lähedale? Ehk on autor vahest kokku puutunud platoonilise idealismiga, mis lahutab kõik verevaesteks ideedeks, võttes „elul“ igasuguse tähenduse peale endaohverdamise ja toetades nimelt lihasuretamist? Kui nüüd riikliselt — rahvusliselt meid toidetakse ideedega, teisest küljest nõutakse „tegelikku“ elu, kas siis pole jälle kõikumine ja silmakirjatsemine käes?

Praktilised teadused elavad materjalistlisel alusel, vaimuteadused harrastavad — kõrget idealismi. Kus on kooskõla? Kas usk on süüdi?

Siis tuleb psühhoanalüüs ja uurib — teaduste seksuaalseid aluseid ja leiab, et ka need on erootilised, sadistilised ja masohhistilised, kellest esimesed peavad muidugi olema vähemalt näilisel tagasihoidlikud, sellega „silmakirjatsejad“. Sellest seisukohast tuleks üle poole ülikooli likvideerida. Kuid sadistid osutuvad ka veel võimumeesteks ja ei lepi seltskondlise „kõlbluse“ likvideerimisega.

Järgmised A. K. põhjendused: kriitilise kaalutluseta läänemaade matkimine ja poliitikute ja kirikutegelaste kokkulepe isikliku, partei jne. kasude ja huvide alusel ei puuduta usuteaduskonda. Kui ta peaks riivama õppejõude kui riigi palga saajaid, siis võime küll vastata: kasulik on olla ärimees, apteeker või midagi muud kui ülikooli õppejõud. Ei tea ka kiriku tegelaste hulgas eriti suurte kasude saajaid.

Hariduse poliitika usaldamine kiriku tegelaste meelevalda ei lange ka mitte usuteaduskonna vastutusele. Kuid olgu põhimõtteliselt meeletuletatud, et puht humanistilist kõlblustega haridust süstemaatiliselt pole veel olemas. Ükski riik ei ole veel saavutanud iseseisva kõlbluse süsteemi. Ta elab kas platoonilise idealismi või halvasti rakendatud õigusteaduse najal. Esimene viib panteismi. Teine nõuab alalisi revisjone oma relatiivsuse pärast ja ei ole ka päris vaba usu- listest alustest.

Sellepärast pole ime, kui rahvas ikkagi näeb Kristuse isikus kõige kõrgemat eetikat ja seda seob ristiusuga. Riik võiks kadestada vähemalt kiriku eesõigust, põhimõtteliselt toetuvat kindlale alusele ja eeskujule. Kui tahetakse tõeliselt kristlikust eetikast üle saada, siis toodagu see parem süsteem välja.

Et kirikut on kasutatud politika huvides, on vana lugu. Et seda ka nüüd on püütud, pole ka uudis.

Aga kui usuteaduskond likvideeritaks, ja hingekarjased hariduse suhtes vajuvad lahusuliste jutlustajate tasemele, ei muutu lugu paremaks, vaid pahemaks. Siis on politikameestel hoopis kergem kirikut partei huvides kasutada. Huvitav siiski, et siin usu kuulutajate kõrval ka poliitikud kaudse arvustuse osaliseks saavad.

Igatahes tohime avalikult tunnustada, et usuteaduskonna õppejõudele Eesti Vabariigi kestel kusagilt poolt pole ettepanekuid tehtud, õpetada kirikutegelasi rahvast põrguga ähvardama ega muude abinõudega vaos hoidma. Ka pole usuteaduskond sarnasi küsimusi kunagi omal algatusel käsitanud. Meil on ikkagi veel nii palju usu — ja õpetuse vabadust, et tunneme endid sest süüst puhtad olevat.

Autor A. K. seisab kindlal dogmaatilisel alusel, et usk on — neuroosi- ja puuduliku mõtlemise produkt. See on koguni ühekülgne dogmatism. Palju suurema õigusega võime öelda: Londoni majanduskonverents kannatas puuduliku mõtlemise all. Psühhoanalüütikud seletavad koguni kullaaluse kaitsmist — koprofilia'ga. Eks see ole ka vaimuhaigus? Ja kui praegu halvast majandusest oleneb rahvaste saatus, kas see pole ka patoloogiline nähtus? Muidugi ei vabanda teise süü esimest süüdlast. Aga süüdistaja ise ei tohiks olla süüdlane dogmatismis, kui ta ses asjas teisele kallale tungib ja tervet süükoormat ainult teise kaela veeretab.

Nagu näha, pole nn. kultuurivallad, kui neid nii teravalt usust eraldada, kaugelki nii puhtad vasturääkivustest, vastuoludest, segadustest, nagu autor endastmõistetavalt eeldab.

Või on siis kunst iseenesest vaba psühhoanalüütilistest ollustest? Kui palju enesenäitamist, paljastamist, exhibitsionismi, uudishimu — teiste vaatamist, intiimsustesse tungimist — kunsti nimel? Psühhoanalüütiline kirjandus kubiseb näidetest kunstis ja kirjanduses leiduvast haiglusest.

Rituaalsed tseremooniad — kiriku nõrkus? Aga paraadid, lipuvanded, aktused, banketid, juubelid, pidulikud koosolekud, esinemised, aastapäevad, mälestuspäevad, aumärgid, ausambad, pärjad, jne. jne.? Mis need kõik on? Ja nende juured ulatuvad jälle primitiivsesse maagiasse. Võitlus „võimu“ vastu sublimeeritud, peenendatud kujul.

Väga naiivne on arvamine, nagu tuleks kurjus ainuüksi usust. Venemaal oleks ju siis päris eeskujulik tervendatud eetika, kuna usk kõige juurtega välja kistakse. Peaks järeldama, et vene riigi eetika nüüd üle maailma kõige puhtam ja parem on. Kuid isegi venesõbraline ajakirjandus julgeb vastupidiseid väiteid ja näiteid tuua. Valgustuse ajajärk Lääne-Euroopas ja prantsuse revolutsioon ei näita ka paremaid tulemusi.

Kui psühhoanalüüsi ilma kriitikata võtta, see on — dogmatistiliselt, nagu teeb A. K., ka siis tuleks järeldusi teha terves ulatuses ja mitte ainult ühes suunas. Siis tuleks neidsamu põhimõtteid ja vigu igal pool näha, ka politikas, majanduses, teaduses, kunstis, spordis. Ehtsad psühhoanalüütikud toimivadki nii. Nende seas on koguni usuteadlasi, kes ei nõustu mitte usu ega ristiusu eitamisega.

Psühhoanalüüs tunneb ainult panseksualistilist alateadvust. Psühholoogia tunneb ka alateadvust, kuid ei piira teda seksuaalsusega. Isegi mõni psühhoanalüütik on pidanud järeleandma.

Psühhoanalüüs tunneb ainult kahte tüüpi armastust — sadistilist ja masohhistilist. Järelikult peaks siis terve inimese vaimu elu ebanormaalne olema, igal pool ja igas asjas.

Kristlik armastus ei taha mitte olla nende kahe tüübi sublimatsioon, vaid seisab väljaspool seda alternatiivi. Sellest seisukohast on äärmiselt suure tähendusega Kristuse ehtsad sõnad, mis arvustavad võimu, valitsushimu, kohtumõistmist, karistust, seistes kindlasti igasuguse „usulise“ ja poliitilise despotismi ja formalismiga vastuolus.

Psühhoanalüüsi järele inimene pole muud kui suguline olend. Kahjuks on see vaade kooskõlas nende „usuliste“ ollustega, kus inimest peetakse lihalikuks ja liha patu asupaigaks. A. K. nende olluste vastu ei vaidle, ta näeb vist seal just eluväärtusi, süüdistades usku „elu“ takistamises. Nähtavasti piirdub A. K. „elu“ mõiste tõepoolest ainult sugueluga.

Kristlik eetika ei ole askeetiline, sest et kristlik inimese mõiste ei ole materjalistline („lihalik“) ega suguline, vaid subs-

tantsiaalne. Kristlik inimese armastus ei mahu sellega ka mitte juba mainitud alternatiivi ega ka teise — homoseksuaalsuse või heteroseksuaalsuse paari sisse.

Kristlus ei otsi inimeses meest ega naist, nagu Pauluski tabavalt ütleb, vaid inimest. Kristlus ei ole sugulise orientatsiooniga, vaid hingelisega. Temal on oma maailmavaade, mis ei ole materjalistline ega idealistline, vaid personalistline. Selles seisab tema suurus.

Kui nüüd keegi tahab teaduse ja mõistuse nimel, edu ja kultuuri nimel selle kõige kultuursema seisukoha vastu võidelda, siis ei ole tema sünnis isegi Don-Quichotti kingapaela lahtipäästma, vaid on karu sarnane, kes ühes kärbsuga oma häätegija surnuks lööb.

Oleme siiski tänulikud kallaletungijale. Ta sunnib vähemalt teadlikumaid ja tundelikumaid kristlasi usupuhastuse huvides loobuma neist ollustest, mis vägisi võõrsilt tükivad usu hõlma alla, ilma et neil sääl eluõigust oleks. Psühhoanalüütiliselt aga teame, et sarnased ründed ei ole pahatahtlised, vaid et ründajad ise on kannatajad ja otsijad ja mõnes suhtes ka hästi sügavamad keskmisest kristlasest.

Kirik peaks aga küll enam enese üle selgusele jõudma ja oma vaimlist puhtust hoopis suuremal määral taga nõudma. Selleks on usuteadusel tarvis teed näidata. Ja sellepärast oleks usuteaduskonna likvideerimine täitsa kultuurivastane, kahjulik tegu. Ta avaks kõik vesiväravad paisudele, mille veed uhuks ära viimased väärtused ja tooks haootilise tühjuse.

Sødaka ja sedek psalmides.

Hugo Masing.

(Järg.)

Selle kõrval on aga ka vaateviis, et Jahve sødaka ja hesed on ainult vagadele, ($\psi 3611$ 10310) neile, kes Jahvet tunnevad ja, kelledel on õige süda. Need vagad aga (vähemalt $\psi 103$) ei pea end patutuks, kuid nad teavad, et Jahve neile ei tasu nende patte mööda, sest inimesed on vilets ja armetu sugu, jõuetud nagu rohi. Sellepärast Jumal ei lähe nendega kohtusse, ta teab, et vagad püüavad olla ta meelepärast ja on niipalju kui nad suudavad tema tahtmise järgi. Selline Jahve suhtumine neile

kannab nimetust sädaka, s. t. Jumal ei vaata mitte üksiku teo pääle, vaid terve suhtumise pääle talle, käitleb inimest nõnda nagu inimene olekski see, mis ta tahab olla, kuigi ta tihti seda mitte pole. Inimesed ei mõtle siin nii palju iseendile ja oma tegudele kui Jumalale, elavad nagu neid polekski olemas, vaid ainult Jumal.

Seda väidet võib kritiseerida ja kahtlustada eriti ψ 36 alusel (sest 10318 on vaevalt algne), sest sääl on väga palju juttu ka õelaist (raša'), kuid terve see psalm on mosaiikitaoline ja üksikud osad vaevalt kuuluvad algselt kokku (v. 1—5, 6—10, 11—13) ja sellepärast ei saa neid inimesi sugugi kõrvutada sedekpsalmide autoritega, kuigi ka ju vaheastmed oleksid võimalikud.

On rühm psalme, kus Jahvelt palutakse sellist suhtumist. Vagad on patustand ja kardavad karistust, mis neile selle eest peab saama osaks. Miks nad kardavaad pole oluline, aga teada on, et see karistus oleks mitmeski suhtes ehamugav: oleks igasuguseid maiseid raskusi, teiste pilget nende pärast ja võib olla, et karistuseks tuleks surm. Kõik sellised õnnetused teevad aga israellasele elu elamiseks kõlbmatuks, vastumeelseks ja raskeks ja sellepärast ta palub (kui ta palub, ta on ju vaga), et Jumal ei tasuks talle kohtunikuna iga üksiku eksimise eest eraldi ja kõigi eest korruga, vaid et ta suhtuks tasse nagu isand orja, kes püüab olla oma käskija tahtmist mööda, aga vahel siiski vääratab.

Ei või öelda, et neis psalmes oleks hirmu ja kartust Jumala ees ja ta patuseid nuhtleva viha ees. On nähtavasti üldine usk, peaaegu mingi dogma, et Jumal ei karista oma eksimusest teadlikku vaga. Kuid see pole absoluutselt kindel, pole midagi, mis võiks tugeada ilmutusele ja sellepärast on vaja paluda, et Jumal ei karistaks. Need psalmid pole armupalved sellepärast, vaid püüded kahest tasakaalus seisvast vaekausist suruda alla üht, kuna on võimalik, et alla vajuda võib ka see, mis on mitmeil põhjusil palvetajale vastumeelt.

ψ 40 autor ütleb, et ta patte on enam kui juukseid ta pääl. Arvatavasti ta on olnud keegi ametnik, kes miskis pole olnud ustav, kelle vastu on kirjutatud kaebekiri (v. 8.), millest ta aga on kuulnud, sest Jahve on talle uuristand kõrvad. Ta tunneb omi patte ja ei karda mitte karistust nende eest, vaid, et ta vaenlased ta eksimuste abil võivad talle kaevata augu (v. 14—18). Sellepärast ta palub abi Jahvelt (v. 14) ja kui ta on selle saanud,

ta lubab kiita kogudusele Jahve sädakad, ta hesedi, ta õmunad ja ta tšsu'ad (abi). Kõik need mõisted võivad siin tähendada ainult üksikuid külgi ja vaatlusvõimalusi abile, mis Jahve annab. Kõik need Jahve omadused saavad reaalseks selles, et ta patustanud ametniku päästab teda kadetsejate käest.

ψ 51 autor mõtleb enam oma sisemisele minale, tal ei ole mingit hirmu välise karistuse eest, ainult ta sisemuse on patt teinud rahutuks, võtnud talt rõõmu ja kindluse, eemaldanud kõik senise. Jäänud on ainult mõtted sellele, mis ta on teinud. Ja ta ei tahaks elada nõnda, sellepärast ta palub, lubades Jahve sädakad kiita, et ta sellest pääseks. Kui Jahve seda teeb, mis laulik palub, siis ta sädaka ilmneb selles teos, s. t. Jahve sädaka sisaldab siin: patu andeksannu, ta unustamise ja endise olukorra jäluleseadmise, aga endisest kindlamal kujul, et eksimine poleks enam nii kergesti võimalik. Laulik vabandab oma patulekalduvust inimliku nõrkusega (v. 7), aga ei pea end ainult patuseks, vaid arvab, et tas muudki on (v. 8).

ψ 88-s ei tea kaebaja, miks Jumal talle on vihane, ta on surma ligi toonud, laseb teda põlata ta sõbrul ja varjanud on oma näo ta eest. Aga iga haigus on palk mingi patu eest ja surmgi ikka ja alati, sest ühegi israellase arvates haigused ja surm polnud normaalsed nähted. Laulik arvab, et Jumalal ei ole sellest mingit kasu, kui ta tapab ta, sest Manalas ükski ei tuleta teda enam meele, kui Jumal ta teeks terveks, siis ta võiks aga kiita ta imeväge (pele'), õmunad, hesedi ja sädakad. Samavähe kui laulik end tunnistab patuseks, rõhutab ta oma vagadust, ta ei mõtle kumbalegi, vaid ainult oma hädale, millele ta õiget põhjustki ei tea. Ta ei ütle, et Jumal teda aitama peab. Sellest järgneb vist siiski, et ta ei eita oma üldist patust, kuid ei suuda kujutella, et selle pärast ta oleks teeninud ära karistuse. Kuna talle aga muud seletust ei jää, siis sädaka siin tähendab Jumala omadust, mis ei karista inimest selle eest, mis ta sündimisest on juba ning abi.

Nagu ψ 51-s, nii ka ψ 143 autor teab, et ta on patune ja sellepärast ta palub, et Jahve taga ei läheks kohtusse, sest ta ees pole ükski inimene õige. Kuid ometi ta palub, et Jumal talitaks taga oma õigust mööda. See on kõige veenvam koht väite tõestuseks, et sädaka pole mitte kohtulik, tasuv õigus, sest sel juhul ükski inimene ei võiks abiks paluda Jumala sädakad. Ta on „õigus“, mis ei ole seotud normide ja paragrahvide külge

ja arvestab alati inimese loomusega esijoones ja alles väga kaugel tulevad teod. Võiks peaaegu öelda, et sädaka on õigus, kus tasutaakse meelsuse eest ja mitte tegude, sest nende ebaõnnestumine pole tingitud kurjast tahtest, pole sihilik, vaid sõltub inimlikust nõrkusest.

Usti, et vaenlasi pole teistel kui neil, kes on teinud pattu ja tagakiusamist peeti Jumala karistuseks. Sellepärast võis Jumala sädakad appi hüüda ka juhul kui vaenlased läksid liiga ülbeks. On aga ka võimalik, et see mõiste sisaldas ka enam, mitte ainult abi patustele vaid abi kõigile hädalisile, kuid on kindel, et iga häda võeti karistusena.

ψ 312 jj. 7113 jj. palub laulik, et Jumal ta vaenlaste käest päästaks oma sädaka pärast, s. t. et Jumala sädaka selle läbi saaks ilmsiks ja ta olemasolus keegi ei saaks kahelda. ψ 59-s palutakse, et Jumal juhiks inimest oma sädakad mööda vaenlaste pärast. Mis see tähendama peab ei ole väga selge, mu arvates on mõeldud nii: laulik palub, et Jumal talitaks taga oma sädakad mööda, laseks teda elada selle varjus ja kaitse all, mitte ta enda pärast, vaid et ta vaenlased seda näeksid ja aru saada võiksid, et vagadusest on kasu. Vaenlastele ta aga näidaku, et nende kurjus tõmbab endaga Jumala karistuse. Teiste sõnadega, mõlemad ei kõnele mitte oma õigusest, mille pärast Jumal peaks karistama nende vaenlasi, nad teavad, et inimene pole õige. Ei ole tegu mitte mingi normiga, mille alalhoidmise jaoks Jumal peaks karistama vaenlasi.

Et see on nii, näitab eriti ψ 6928, kus laulik palub, et Jumal vaenlasi ei laseks saada sädakasse, vaid neid laseks teha patte pattude pääle, et neil sellele ei saaks ollagi lootust. Ta ise ei pea end täiesti õigeks (v. 6) ja kuna talle tuleb mõte, et ta vaenlasedki võivad olla ainult samasuured patused kui ta ise, siis ta kardab, et nemadki võivad paluda abiks endale Jahve sädaka. Et see võimatu oleks, peavad nad saama patusteks nii väga, et neil enam lootust ega õigustki pole Jumala abile! Kui inimene on väga patune, siis tal pole enam võimalik karistusest pääseda, siis ei tule enam kõne alla sädaka.

On veel neljas rühm kohti, kus Israel on seatud paganate vastu. Muidugi oleks sel juhul võimalik sädakad võtta kohtuliku õigusega, aga on võimatu, et Israel oleks täiesti õige — ja ainult sel juhul sädaka võib olla kohtulik õigus. Võib küll mõelda, et Israel relatiivselt oli palju vagam kui paganad. Aga sel juhul

sədaka ka pole kohtulik õigus, vaid sama, mis eelmisel juhul, ainult et üksiku ja ta vaenlase asemele on tulnud Israel ja paganad. Üheski neist psalmest pole needeid paganaile, on ainult eskatoloogiline üleolek. Ainult ψ 89-s kaebab laulik, et Jumal on Israeli maha jätnud ja pole täitnud ammuseid tötusi. Kui Jumal sellele jälle mõtleb ja Israeli aitab, siis rõõmustuvad abisaanud ta nime üle ja on kõrged ta õiguses — sədakas, mis siin tähendab sama palju kui abi (v. 17). 982 on sədaka kõrvuti jəšuaga (abi, õnnistus), kuid seda on saanud ainult Israel, rahvad ja maailma otsad on ainult tohtinud päält näha. — 1113.6 öeldakse, et Jahve rahvas on saanud paganate pärandused ja sədaka tähendab siin jälle triumfimumetsemist rõhujate üle. Viimaks kuulub ka siia 2232 (kus eesti tõlge imelikul kombel sədaka asemele paneb əmuna — tõsidus, nagu 8925), kuigi siin kindlasti ei saa öelda, mis sədaka õieti on, see, mida tulevale põlvele kuulutatakse. Aga kuna enne on just paganaist juttu ja eelpool kaebaid vaenlaste üle, siis on kõige tõenäolikum, et siin sədakal on umbes sama tähendus, mis eelnenud kohil.

Ülejäänud viie koha juures võib küsida, kas mitte mõnel juhul poleks parem sədaka asemel lugeda sedek, aga vahel on üldse küsitav, mis on mõeldud.

367 ja 721 seisab Jumala sədaka kõrval ta mišpatim („kohtu-seadused“ eesti tõlkes, parem oleks küll „kohtuotsused“, kuigi see sõna mõlemit võib tähendada). Mõlemal juhul on küsitav, kas parem ei oleks mitmuse mišpatim asemel lugeda ainsus mišpat (nii LXX) või mitmus sədakot. On võimatu öelda, mis sədaka siin tähendab, seni kui pole monograafiat mišpati üle. Veel enam: 367 on teadmata, mis võrdlusega on tahatud, kas Jahve mišpatim on sama uurimatud ja mõistmatud kui suur ookean ja sədaka igavene ja kindel nagu Jumala mäed, või kasvabsədaka samuti üles mišpatimist nagu mäed ookeanist. 721 võiks seletada nii, et Jumal andku kuningale nii kohtulik õigus, kui ka õigus, mis ei piirdu paragrahve teostamisega; kuid seegi on küsitav.

119142 on iseendast väga imelik, sest ainult sääl on sədaka kõrval tora (käsk), nähtavasti oli ψ 119 kirjutaja nii vaimustatud käsust, et talle seegi oli Jumala armuand.

723 on sədaka kõrvu šalomiga (rahu), samuti näit. Jes 4818, 8511 seisavad aga üksteise järgi sedek ja šalom. Sellest võiks järeldada, et need mõisted võrduvad, kuid on võimalik, et ka 8511 tuleb lugeda sədaka. Siin ei saa enam öelda, mida need

sõnad tähendavad, sest nad on personifitseeritud või tehtud mõnest konkreetsest objektist sõltuvaks. Kindel on ainult, et sädaka ja hüve (šalom) vahel pole suuremat erinevust. ψ 245 kohta on igal eksegeedil oma arvamine, mille üldjoon aga see on, et kõik arvavad, et sädaka on siin tasu vagaduse eest (eesti tõlke „armuannid“ eeldab mitte sädaka'd vaid sädakot'i), s. t. väline hääolu, sest ta on kõrvu bəraka'ga (õnnistus). Ühelt poolt see on õige, aga küsimuseks jääb siiski, kas on siin mõeldud miskile materiaalsele, sest selle vastu räägib ometi v. 3. Näib mulle, et siin bəraka ja sädaka tähendavad Jahve heldet suhtumist vagasse ja ta häätahtlikkust, millest muidugi ka igapäine hääolu on tingitud.

Kokkuvõttes võib öelda, et Jumala sädaka on kohutmoiste ja tasuv omadus, mis aga mitte ei vaata inimese üksikuile tegudele, vaid hindab teda selle järgi, mis seisab tegude taga, ta tahtmist mööda. Sellepärast Jumala sädaka on hää ka pattukahetsevale vagale, kuna ta sisemus on terve ja ta tahtmine õige.

Näib, et sädaka vanemal ajal ei tähendanud mitte seda ja sellepärast võib küsida, kuidas see üldse juhtus. Kittel (ψ 245 juure) arvab, et sõna olevat selle tähenduse saand nii, et vagad olid teadlikud omast vagadusest ja sellepärast arvasid, et kui Jahve nendega nõnda talitab nagu ta normi järgi peab vagadega, siis pole see Jahve häädus ega heldus, vaid ta kohus. Sellepärast sai siis sädaka tähenduse „abi, õnnistus“.

See paistab väga tõenäolik ja on kindlasti olnud nii arutavaid inimesi. Kuid mulle paistab siiski, et selline geneetiline teooria kõiki ei seleta. Arvan, et oli teatud vool või rühm inimesi, kes teadsid, et nad Jumala ees pole kunagi õiged. Kuid Jumal nendega siiski talitas hästi, siis oli see ta sädaka, s. t. kui ta oleks talitanud teisiti, siis poleks see olnud õige, sest inimene ise polnud süüdi selles, millena ta oli sündind. Sellega on seletatav miks ka patustanu abiks võis kutsuda Jumala sädaka, Kitteli teooria viib aga mõiste liiga kaugemale minevikku.

Sädaka inimese omadusena.

Ainult kolmel kohal psalmes on sädaka inimlik omadus, muudes VT raamatuis ta on seda tihtigi. On raske mõista, mis on inimese sädaka. ψ 1123.9 võiks öelda, et see on materiaalne hüve, mis Jumal annab inimesele ta vagaduse eest (vdl. ψ 254), aga ta ei ole ainult seda, sest kuidagi kuulub sinna juure veel

mitte käsutegude õigus, vaid hääduus ja humaniteet (vrdl. v. 5a, 9). Paljud eksegeedid oletavad, et sädaka siin on teene (meritum), võimatu see pole, aga tõestada seda ei saa muidu kui 10631 alusel. Sellele kohale on paralleelleks Gen 156 Dt 2413 ja nende abil võib umbes öelda, mis sädaka siin tähendab. Need kohad on aga nii raskelt eurooplasele mõistetavad, et isegi Gesenius-Buhli sõnastikus antud tõlge on vale. Tõlge „teenega“ on väga lähedalseisev, aga vaevalt ainuõige. Siinse ja Gen 156 juures võiks mõelda, et teeneks arvaja pole Jumal, vaid inimesed. Dt 2413 on ta aga kindlasti Jumal ja sest kohast võiks seletada nii, et terve see väljendusviis on vähe elliptiline ja ta sündimise konstruuda nii: vaga, kes tegusid tegi super errogationis (sest Aabramil polnud mingit kohustust uskuda, ega võlausaldajal tagasi anda panti) oli humaanne kaasinimeste vastu, võis eksimuse korral suurema julgusega loota Jumala sädakale. Sellepärast öeldi „tehašeb lo lisdaka“, mida pole vaja tõlkida „arvati temale õiguseks“, kuna võimalik on ka „pandi talle arvele (Jumala) sädaka juures“. Igatahes sädaka ei tähenda neil juhtel inimlikku tegu, vaid seda, mis Jumal sellest arvab ja seda suhtumist, mis sõltub sellest arvamisest. Kuid ma ei oska siiski öelda, mis ta on.

Veel raskem on öelda, mis sädaka tähendab 1063, nähtavasti kuuluvad kohuse (mišpat) alla kõik käsud ja kohustused, õiguse (sädaka) alla aga kõik teod super errogationis, aktiivne häämeelsus, mis pole käsus ette kirjutatud, mille pärast ka sädaka kohta kunagi ei saa tarvitada sõna šamar (hoidis), sest hoida ja pidada võib ainult kirjutatud seadusi.

Nüüd on jäänd suur hulk probleeme. Sedek esineb võrd-selt nii Jumala kui inimese kohta, sädaka psalmides aga väga harva inimese kohta ja pääle selle on need psalmid veel notoorselt hilised, sädaka sisu on neis hoopis erinev Dt 94jj., Jes 582 väljenduvast sama mõiste sisust. Psalmilaulikud kõnelevad küll endi sedekist aga mitte oma sädakast. See fakt on mitmeti seletatav. Vanemais tekstes pole sädaka ja sedeki vahel mingit vahet nähtavasti. Võib olnud nüüd nõnda, et teatud rühm inimesi hakkas tarvitama sädakad siin skitseeritud mõttes, teades, et inimesel pole üldse mingit õigust. Teine rühm inimesi aga ei mõelnud mitte nii, aga kuna sädakal oli juba kindel tähendus, siis nad pidid võtma tarvitusele teise sõna — sedeki. Näib, et Hesekiel protestib esimese rühma arvamisest vastu, tarvitades

nende lemmikmõistet sedeki tähenduses, aga ta pole suutnud seda läbi viia. Esimene rühm kadus hiljem või kaotas oma tähenduse, ning siis võidi sèdakale anda ψ 106, 112 esinev tähendus, võimalik, et ka sellepärast, et mitmus sèdakot tähendab häid tegusid ja see tähendus üle kanti siis ka ainsusele. Muidugi võib see olla sündind ka ümberpöördukt.

Seletada võiks ju kindlasti ka teisiti, aga kuna Hesekeieli mõju ka mujal on jälitav, siis mulle see seletus näib kõige tõenäolikum. Vastarinnast on pärit Hiiobi raamatu autor ja vist Deuterojesaja.

Sedek inimese omadusena.

Kui väljuda zebah sedeki tüübist, siis ei ole teisiti võimalik kui, et sedek tähendab normikohasust. Inimesele ülekantuna peaks see siis tähendama, et inimene on vastav mingile objektiivsele normile. Objektiivne norm inimesele on Jumala ilmutatud käsk. Nii on see vähemalt enamasti ja kuna israellasele ka kõik seltskondlikud reeglid on Jumalalt, siis võib öelda, et alati. Imelikuks jääb selle juures, et oodatakse, et Jumal enda täiesti oleks aheldanud oma normidega, Jumalale on kohustavad nad, inimene võib neist üle astuda, olgugi et sellele järgneb karistus loomulikult. Kuid on selge, et need israellased ei usu niipalju Jumala kui ta ilmutatud normi absoluutsust. See on võimalik ainult religioosselt madalikes viibival ajal, kus pole ilmutust.

Kui inimene teab, et tal on sedek ja tal ometi on vaenlasi, siis ei ole see normaalne ja inimene võib toetudes oma sedekile paluda, et Jumal hävitaks ta vaenlased. Kui see sünnib, siis inimene võib öelda, et Jahve on talle tasunud ta sedekit mööda (nii 719 171 1821.25 42, kus „mu sedeki Jumal“ tähendab: „Jumal, kes mulle tasub mu sedeki mööda“).

Kohtadel päale nende, kus sedek esineb inimliku omadusena, teda tuleb seletada umbes samuti. 152jj. on üles loetud kõik omadused, mis vaja on selleks, et olla sedeki tegija. On aga võimalik, et siin sedeki asemel tuleb lugeda sèdaka, kuigi kõik loeteldud omadused leiduvad ka käskudes. 458 on mõeldud kohtulikule paragrahve austavale õigusele, mida ju tervel vanal Idamaal oli võrdlemisi vähe, samuti ka 582. 525 on juttu vale kõnelemisest, jutust, mis ei vasta kindlaile normidele, aga, mida just siin on mõeldud, on võimatu öelda. 1329 arva-

vad mõned, et sedek siin on sädaka tähenduses, s. t. õnnistus. See on muidugi võimalik, mu arvates aga väga ebatõenäollik, sest seletusi on teisigi. Arvan, et psalm on ajast, kus preestritel puudus käsutäitmise läbi omandatud sedek, kus nad olid uskmatud, sellepärast avaldab laulik soovi, et tuleks aeg, kus sedek on preestreile lähedane nagu riided.

Jäänud neli kohta on raskelt seletatavad. 3527, „kel hea meel on mu õiguse pärast“ võib seletada v. 26 alusel nii, et sedek on see õnnelik elu, mis Jumal vagale annab ta sedeki pärast. Kuna jälle šalom (rahu) järgneb, siis on see tõenäollik, kuid siiski pole kindel ja selge, mis siin õieti on mõeldud. Umbes samuti on lugu 376, kus Jumal toob inimese sedeki valgele, mis ainult tähendada võib, et Jumal inimesele annab teatud materiaalsed hüved, millede olemasolu näitab, et inimesil on sedek. 1715 võib seletada küll samuti, aga siin on siiski selge, et laulik arvab, et ta oma käsutegude õiguses saab näha Jumalat.

Kui lugeda neid psalme, siis otsekohe on tunda, et neis on see omapärane õhk, mida Jeesus nimetas variseerlikuks. Neil inimesil on võimatu kujutella, et nad võivad olla nõrgad nagu rohi, nad otse sellevastu väidavad, et neil pole mingeid puudusi (näit. 173), nad on täiuslikud nagu Jumal. Sellist ülbust võivad vabandada mitmesugused põhjused, kuid tõsiasjaks jääb, et sädakapsalmide autorid kunagi ei kõnele endi õigusest, ei koputa iialgi selle pihta. Vahe on nii suur, et pole võimalik seda seletada teisiti kui, et sedekpsalmid on tõesti pärit teistest ringidest. Sest kuigi mõned sädakapsalmide autorid (ψ 31, 36, 71) kõnelevad endi laitmatusest, siis nad teevad seda ikka kuidagi muuseas või rõhutavad seda ainult võrreldes vaenlastega. Aga oleks täiesti võimatu, et mõnele sedekpsalmiautorile tuleks mõte, et ka vaenlased võivad toetuda endi sedekile, on samuti võimatu, et sedekpsalme loojaile tuleks meele nende patusus, millest sädakapsalmid kõnelevad tihti (ψ 40, 51, 69, 103, 143).

Sedek Jumala omadusena.

Et Jumala sedek ilmneks terves maailmas, sellest me ei leia psalmes midagi. See on iseendast loomulik, sest niikaua kui paganad veel elavad rahu pole võimalik kõnelda, et Jumala sedek oleks saand ilmsiks. Muidugi ustakse, et ta ilmneb korra aegade lõpul. Siis tasutakse kõik normikohaselt s. t. paganad saavad hukka. On tähelepanuväärt, et neis psalmes ainult pa-

ganad saavad tunda Jumala sedeki, normikohast kohtumõistu ja tasumist (99 9613 989), mitte aga Israel, kellele on sädaka (982 994) ainult. See fakt on väga mitmeti seletatav. Võibolla, oletati et ka jumalakartmatud juudid õieti kuuluvad paganate hulka (vrld. ψ 9.10, kus mõlemad klassid lähevad üle üksteise), või arvati, et Israel kogusummana on õige (ψ 96—98) ja tema sedek nõuab otseselt seda, et Jumal hävitaks vaenulikud paganad ja niiviisi laseks ilmsiks saada ka oma sedeki. Tõepoolest ta ei võigi talitada teisiti, sest sedek ja mišpat on ta trooni alused (8915 972), kuid Jumal ei ole alati ühtviisi aktiivne, talt peab tihti küsima: Kui kaua veel? Sellepärast taevadki rõõmustavad, et Jumal ilmub ometi viimaks kättemaksjana, tasudes igaühele ta tegu mööda (506 976), olles truudust endale ilmutusele (9613). Ta on õige kohtunik (šofet sedek 95 šofet saddik 710-12).

Mitte ainult selles, et Jumal hävitab Israeli vaenlased ei ilmne ta sedek. Ka siis kui ta paluja vaenlaste üle kohut mõistab, ta sedek avaldub (3524) ja selle eest teda kiidetakse ta sedeki mööda (718). Ma ei tea kindlasti, aga mulle tundub see kõige variseerlikum koht psalmes, Jahvet kiidetakse vastavalt sedekile, mis ta on näidand. Ja ψ 7 autor peab ju end õigeaks super errogationis. Kuna sädaka seisis paralleelis helduse ja abiga, seisab sedeki kõrval 3528 tähilla ja 976 kabod, s. o. kiiduväärsus ja au. Jahvele on vajalik näidata oma sedeki, sest see suurendab aukartust ja austust ta vastu. Need inimesed ei suudagi mõelda, et paragrahve järgi otsustavat kohtunikku ainult kardetakse, vaevast aga austatakse, nad on inimesed, kes rõhutuina muud ei oska soovida kui hävitust, sest selles nende jaoks Jumala suurus ilmnebki.

Muidugi neil juhtudel võib sedeki nagu sädakagi tõlkida „abi“. Aga sellele vaatamata on sedeki sisu hoopis teine, ühel pool abi, mida Jumal pole kohustatud andma, kuid annab tavaliikult siiski, sest ta on humaanne kohtunik, siin aga abi, mis Jumal on kohustatud andma kui ta oma rigoroosse kohtuniku au ei taha kaotada.

Kuigi seda vahet mitmelgi kohal nii kerge pole taibata ei tähenda see veel seda, et teda pole. Nagu öeldud võib sedeki igal kohal, kus ta on Jumala omadus samuti tõlkida nagu sädaka, kuid sellest ei järgne veel, et nende sisu võrduks. Seda vahet eksegeedid real kohtadel pole pidand silmas ja arvavad, et

võimalus sama sõnaga tõlkida tähendab, et sisugi on sama nagu sädakal.

Eriti nii on seletatud kohti, nagu 4010, kuid see on kindlasti 4011 variant ja ei tule sellepärast üldse arvesse. 8511 seisab sedek šalomi kõrval ja 8512 emeti (tõde, kindlus). On võimalik, et 8511 tuleb lugeda sädaka. Ka 152 ja 119142 seisab sedeki järgi emet ja pole mingit alust oletusele, et sedek neil juhtel sama tähendaks sisuliselt, mis sädaka, sest 9415 järgi on olnud aegu, kus maal pole sedeki — kohtulikku õigust. Sama võib sedek väga hästi olla ka 8512, kuigi siin see mõiste on personifitseeritud nii, et ta kõiki võimalikku võib tähendada. Sama häda on ka 119123 juures, sest keegi ei tea, mida siin tähendab imrat sidkeka (sinu õiguse sõna), mille ootamisest on väsinud ära lauliku silmad. Kõige tõenäolikum on siiski, et see on mingi kohtuotsus vaenlaste üle. Ja kuna ψ 119 autor end ei väsi ära kiitmast, siis pole mingit põhjust imrat sedeki sisuliselt samasta sädakaga, kuigi teda nii võib tõlkida. Kuid see on ainult oletus, sest järgnevais värses kõneleb laulik jälle endsuggereerivalt Jahve käskudest, mida ta palub endale õpetada. Kas selleks, et imrat sedeki reaalistumises ta võiks olla kindlam?

11819, kus seisab „õiguse väravad“ seletavad eksegeedid, et need olevat väravad, mis viivad õnnistusele. Aga sellest ei järgne veel, et see õnnistus oleks sädaka. Sest neist väravaist võivad ainult õiged minna sisse ja õigete õnnistus on hoopis teine asi kui nende õnnistus, kes teavad, et nad on nõrgad ja patused.

Ainus sedekpsalm, kus kõneldakse enda patust on 65. Sedek (656) võiks siin tõepoolest tähendada sama, mis sädaka. Aga ma ei oska öelda, mis 656 üldse tähendab, millele Jumal siin „vastab“ hirmuäratavate tegudega õiguses? Kuna tekstiga midagi kindlasti on korrast ära, siis võib küsida, kas siin algselt mitte sädaka ei seisnud, sest psalm on pääle muu veel universalistlik. Oletusi võiks esitada hulga v. 6a tähenduse kohta, aga kõigil neil pole mingit tagatist, et neid vähegi võiks usaldada.

Ülejäänud kohad on kõik ψ 119-s ja sellepärast vähe olulised. Mišpæte sidkeka (1197. 106. 160. 164) võivad vaevalt olla muud kui käsud, mis lauliku arvates väljendavad Jahve olemust, vastavad mingil eimmanentsele normile (vrđl. 1910). Või on need kohtuotsused, mis Jahve oma õiguse alusel maailmas on teos-

tanud, või tasu, mis ta on määranud käsutäitmise eest. Igatahes võib ka ümberpöörduvalt kõnelda kohtuotsuste jne. õigusest (11975. 138. 144), mis puhul on võimalik ainult seletada nagu 1910, et need vastavad mingile igavesele jäädavale normile. Mis aga see norm on, ei tea keegi, ta võib olla ilmutatud käsk, aga ta ei pruugi seda olla.

Need kohad on imelikud, aga veel enam 119172, sest kust inimene teab, et Jahve käsud (misvot) kõik on sedek. Muidugi sedek võib olla siin õnnistus, kuid 1910 alusel on tõenäollik, et siin mõeldakse, et nad vastavad objektiivsele normile, on otsustarbekohased, ootusile vastavad ja vajadusile kohased. Kui inimene seda ütleb Jumala käskude kohta, siis see võib kõlada ülbe, aga ta pole sugugi enam seda kui euroopa ratsionalistide jutuajamised Jumala tarkusest.

119142-ga ma ei oska midagi pääle hakata, sest, mis peab tähendama, et Jumala sädaka on sedek igavesti? Kui nii seletada nagu mõned eksegeedid, et sädaka on õnnistus ja sedek see, mis on normikohane, kõlbulik ja sünnis, siis see koht on veel ülbem kui eelmine. Aga küsitavaks jääb, kas see nii õieti on seletatud, võib olla võimalik, et ψ 119 autorile sädaka ja sedeki vahel polnud vahet, või, et ta käsu kiitmiseks terve oma jõu rakendas tõhe ja nagu ikka piiritumate kiitmistega, kiitis end enam kui asja ja sattus igasugusile veidrusile nagu kõik ratsionalistid.

Igatahes: ükski koht ψ 119-st, ega ka sedekpsalmest ei tõesta, et sädaka ja sedek tähendaksid sama. Ainus koht mis seda võimaldaks väita, 656 aga on tekstilt arusaamatu. Nii ei jäägi üle muud kui öelda, et vähemalt psalmes need kaks mõistet on erinevate tähendustega. Muidugi ei saa seda igast üksikust kohast eraldi lugeda välja, vaid ainult üldsemalt esinevat vaateviisi kanda üle neile kohtadele, kus see pole nii selgesti näha, mis sõna sel juhul tähendab. Ma ei eita, et sädaka ja sedeki ei või tõlkida sama sõnaga, olgu see siis „õnnistus“ või „Heil“, — eitan ainult seda, et nende sisu oleks sama. Eurooplased seda vist ei suuda taibata aga kunagi, mis need sõnad õieti tähendavad, sest neile ei mõju enam ükski sõna nagu vette visatud kivi, ta ei pane neis midagi lainetama. Ja just seda on vaja, et sõna sisule pääseda ligi. Oleks vaja vähemalt teoloogiliselt tähtsad mõisted uurida nõnda läbi, et me umbkaudu teaksime, mis nad tähendavad. Seni on selleks väga vähe tehtud ja

kui siis mingi filosoofia või dogmaatikasüsteemi alusel ja kõige halvem: puudub täiesti sõnasisu elulugu. Sellisest käsitlusest aga avaneks päris uusi vaatepunkte, mis tarduvasse VT teadusesse võiksid tuua natukenegi elavat õhku.

Piiskopp Jaakko Gummerus †.

In memoriam.

Üllatavana saabus teade Tampere piiskopkonna piiskopi, dr. Jaakko Gummerus'e surmast. Lühiaegne kuid raske haigus, veremürgitus, katkestas tema maise matka 24. novembril s. a. Temas kaotas Soome kirik ühe oma väljapaistvama tegelase nii hästi kristlasena, kiriku juhina kui ka teadlasena, kes oli laiemalt tuntud ka väljaspool Soomet.

Piiskopp Gummerus sündis 13. oktoobril 1870. a. Sääminki's, abiõpetaja pojana. Keskkooli ta lõpetas 1887. a., astus seejärel Helsingi ülikooli, kus omandas filosoofia magistri kraadi 1890. a. Pärast seda õppis ta Saksas ja Rootsis teoloogiat, peaainena kirikuajalugu, ja kaitses oma doktori väitekirja 1900. a. Samal aastal kinnitati ta Helsingi ülikooli kirikuajaloo professoriks. Seda ametit ta pidas kuni 1920. a., mil ta valiti Porvoo (1923. a. viidi toomkapiitel üle Tampere'sse) piiskopiks.

See töö, mis piiskopp Gummerus on teinud kirikuajaloo õpetajana ja uurijana, on olnud Soome kirikuajaloolise uurimuse arengule eriti tähtis ja ühtlasi viljakas. Soome kirikuajaloolise seltsi sekretärina 1901. a. — 1920. a. ja pärast seda esimehena oli tal võimalus äratada ka laiemates ringkondades huvi kirikuajaloo vastu. Tema enda tähtsamatest uurimustest mainitagu siin: „Beiträge zur Geschichte des Buss- u. Beichtwesens in der Schwedischen Kirche des Mittelalters“, „Die Homöusianische Partei bis zum Tode des Konstantius“, „Mihael Agricola“ ja Johannes Gossner'i elulugu, mis ilmus alles läinud aastal. Pooledi jäi tema Mihael Agricola kirjanduslikku toodangut käsitlev uurimus, mille jaoks ta oli juba viisteist aastat kogunud aines-tikku.

Peale palju jõudu nõudvate ülemkarjase kohuste täitmise ja teadusliku töö jätkus piiskop Gummerus'el aega veel teistelegi tegevusaladele. Nii oli ta „Soome kiriku kogudusetöö keskliidu“ esimees ja ühtlasi selle diasporaa toimkonna esimees.

Samuti ta oli nn. settlementi töö juhtivaid tegelasi. Tihti esindas ta Soome kirikut ka välismaade konverentsidel ja juubelitel. Nii oli ta selle delegatsiooni esimees, mis oktoobris s. a. käis Inglismaal pidamas nõu armulaulalise ühenduse üle Inglise ja Soome kirikute vahel. Koostöö Põhjamaade kirikute vahel oli piiskop Gummerus'el tähelepanndav koht.

Eesti kiriku elu ja arengut piiskopp Gummerus jälgis alati suure huviga. Nii võttis ta osa kadunud piiskopp Kuke ametisse õnnistamisest 1921. a. ja kolm aastat hiljem pühitsetud Eesti 400-aastase usupuhastuse juubelist. 1931. a. õnnistas ta Soome diasporaa toimkonna esimehena Narva soome koguduse Kallivere abikiriku, kuna piiskopp Kukk oli selles takistatud. Tema eesti-harrastus nähtub ka sellest, et Soome-Ugri hariduskongressil 1931. a. ta avaldas soovi saada iga-aastase ülevaate Eesti kiriku kohta Soome usuteaduslise ajakirja jaoks, mille vastutav toimetaja ta oli 1926. a. alates. Et see soov ei ole siiani täitunud, see ei olenend temast.

Kogu Soome kirik on leinas piiskopp Gummerus'e surma puhul. Sellele leinale tunnevad kaasa ka paljud väljaspool Soomet, kõigepealt Eesti vennaskirik.

H. K. Erviö.

Jutlus Ülikooli aastapäevaks 1. XII 1933.

Mag. theol. Hugo Masing.

„Vägede Jehoova, Israeli Jumal on ütelnud: Vaata, ma näen ebajumala Ammoni kätte, mis No linnas ja Vaarao kätte ja Egiptuse kätte ja ta jumalate kätte ja ta kuningate kätte; eriti aga Vaarao kätte ja nende kätte, kes tema peale loodavad (Jer. 46, 25). Aga teid on Jehoova vastu võtnud ja teid välja viinud raudahjust, Egiptusest, et teie pidite temale olema pärisrahvaks, nõnda kui tänapäev (Dt. 5, 20)]. Ja tulevail päevil peab Jakob juurduma, Israel õitsema ja haljendama ja nemad täiendavad terve maailma viljaga (Jes. 27, 6).“ Aamen.

Kui juudid kõnelesid endi minevikust, siis nad rääkisid pikast orjusest Egiptuses just nagu meil kõneldakse 700 aastast. See olm oli nii sööbund nende mällu, et nad olles vägevad ei suutnud

unustada, et nad korra olid orjad, et nad olles rõhutud ei suutnud unustada egiptlaste piinamisi.

Nad ei räägi aga sellest kui leinatavast või häbenetavast sündmusest, ei kõnele, et pääsmine säält oleks nende endi saavutus. Ikka nad ütlevad, et Jehoova on nad üles toonud Egiptusest, maale, mis arvati voolavat piima ja mett. Vabanemine on ime ja vabastaja elab Israeli kiidulauludel.

Ja meie oleme oma silmadega näinud, kuidas viimane välise orjuse märk pühiti maha meie laubalt ja sulase tulimärk kustutati meie käsivartelt. Aga alles pärastised põlved suudavad seda küllalt imetella, meile vabanemine on vaid olm igapäiste olmade seas, me ei tunnegi, et on imelik, et me oleme pääsend raudahju söövast lõõsast.

Täna see peaks meile tulema meele ja praegu me peaksime tundma, et elasime ja elame imes. Sest poliitiliselt võib olla iseseisev veelgi vähem rahvakillukene, veelgi tühisem laastukene kuivavast puust. Aga kui palju on neid väikesi rahvaid, kellel on võimalus olla vaimliselt vaba? Sellepärast meie ülikool on meie vaimlise iseseisvuse sümbol ja kants, meie endi tugi ta peab olema, et me ei puruneks murdlainete all, mis läänest ja idast sööstuvad lakkamatult meie maa ja hinge üle. Et vaatamata mustale surmale, mis igast maailmakaarest tikub meie küladesse, võiksime elada rahulikult ja kindlalt, teades, et kaitsev punane lõng on meie ümber ja Jumal taevas. Ja tema ei jäta meid hukule, kui me iseend ei lase hävitada. Sest Israeli prohvetid teadsid väga hästi juba, et välise vabadusega võib olla liidetud sisemine orjus. Nad ei väsi noomimast neid, kes kannavad võõramaa riideid ja kes nähes välismaalast plaksutavat käsi. Sest nad teadsid, et see, mis algab pääliskaudse olenevusega, lõpeb rahva surmaga, mõistsid, et ei võeta mitte üksi üle kombeid, vaid terve maailmavaade, võõraste usk ja nende küsimused ning nende vastused. Nad teadsid, et see hukka saab, kes armastab võõrast vaimu ja see, kelle meelepärast on välismaa mõtted. Nende üle, kes põlgavad Siloa allika tasast vulinat, tulevad suurte jõgede veed ja pühivad ära nad päikese alt.

Meie, kristlased, ütlesime, et juudid olid väiklased ning partikularistlikud. Väidaksime, et kristlaste hulgas pole ei juuda ega kreekameest, et kõik oleme vennad ja õed. Aga me teame ju, et võõrad ei taha olla meile vennad, ega õedki mitte. Nad tahavad

käskida, tahavad orjastada meid sisemiselt, alistada meid väliselt. Meie tahame olla kristlased, nemad aga ei mõtlegi enam sellele, ja sellepärast meil pole kohustusi nende kui kristlaste, vaid ainult nende kui paganate vastu.

Ja arvestades nendega peame mõtlema nagu israeli prohvetid. Jumal on annud igale rahvale eluõiguse, igale rahvale kauplemiseks oma talendi. Ja kui me sellest ei hooli, siis me ei püsi. Ning, mis me teeme siis, kui meilt suurel kohtupäeval nõutakse tagasi meie talenti. Meid ei vabanda, kui ütleme: Minu kuld ei särand nii, nagu sellel teisel ja ma kerjasin talt kaapeid, et rikastuda ja need kadusid ära mu käest. See ei vabanda, sest meie kohus on olla säääl, kus oleme, ka siis kui taevast sajab tuld; olla, mis me oleme, ka siis kui me tolmukübekestki poleks väärt.

Ja meie ülikoolist peavad tulema need, kes teadvad, mis ja kus me oleme, et ükski vägi ei saaks meile võimust. Need, kes mäletavad mullaks saand põlvi, peavad meeles neid tuhandeid, kes surses tundmatut surma on lootnud, et korra tulevad päevad, kus nende lapsed uhkeina julgevad tunnistada, mis nad on. Lootnud, et korra enam ei igatseta sätendavat klaasi tuhmilt hiilgavate pärlite asemele. Igauks, kelle tee on läind läbi ülikooli, peab teadma, et temagi on kantsiks teistele, peab mõtlema, et seda, kes salgab ära iseenda, ei tunne tema Jumal Tasumise Päeval.

Aga me mõtleme ehk: mis on meil maailmale anda, oleme väikene ja tähtsusetu rahvake Aasia piirimail, kui suurte rahvastel pole enam midagi öelda, mis otstarvet võib siis meil olla. Aga, vaadagem, Israel õitseb ja tema vilju on täis terve maailm. Ning neid oli vähem kui meid, üleaedsed hirvitasid nende ja nende Jumala üle, aga ometi nad ei ehmund ära ja nende süda ei saand mitte nõrgaks. Kas meie oleme halvemad kui Israel, üks ole meiegi asendamatu väärtus maailmas. Miks peaksime siis olema arad, miks mõtlema, et oleme kõige tühisem rahvas taeva all. Ometi on igal sipelgal oma ülesanne, igal põosalgi oma otsarv ja kõik, mis Jumal on teind, on ühtviisi väärtuslik, olgu see siis taevas ülal või maa all, vasakul või paremal.

Et me suudaksime täita oma ülesande maailmas aegade kadudes kalmudesse, selleks aidaku helde Jumal meid ja meie ülikooli. Aamen.

Jutluste kogu „Kristuse kiri“.

(„Ühiselu“ kirjastus. Tallinn 1933. Hind kr. 1.)

Selle pealkirja all on õp. P. Kuusik trükki toimetanud 12 õpetajalt ja kirikutegelaselt 25 mitmesugust jutlust. Need jutlused tahavad olla „ueeaja jutlused vanadest usutõdedest“. Nagu väljaandja saatesõnas ütleb, on mainitud jutluste mõte ja siht: „juhtida meie rahvast ka veel uues olukorras Jumala juurde, jumalasõna saatel juhatada teda Looja juurde, eluallika rüppe!“ ja pakkuda „uut värskendavat kirjandust usuvaimus ka evang. luteriusu kiriku enese poolt“, kuna usulahud seda väga suurel arvul levitavad. Olgu siinkohal nenditud, et ses mõttes on ettevõtte kõigiti tänuväär. See on küll teine säärane katse Eesti ev.-luteriusu kiriku ajaloos. Esimene jutluste kogu „Lootuse tee“ ilmus 1928. a. „Kiriku Kirjastuse“ väljaandel ja sisaldab jutlusi 1. Kristuse tulemise pühast Kolmekuninga päevani piiskopp J. Kukke, G. Rutopõllu, E. Tennmanni, A. Kuusiku, J. O. Lauri, V. Viksi, J. Aunveri, M. Ostrovi, J. Järve A. Keremi, P. Kuusiku ja A. Tammiku sulest. Nagu „Kiriku Kirjastus“ teatavasti äpardus, nii jäid tulemata ka sellele esimesele katsele järgnevad väljaanded. Tahaksin küll loota, et õp. P. Kuusiku algatus lahkemat „vastuvõttu leiab meie rahva uskliku osa poolt ja et temale, vaatamata ta puudustele, öeldakse, tere tulemast“. Puudusi on mitmeid jutluste kogul „Kristuse kiri“. Kuid lubatagu enne peatuda kokkuvõtlikult jutluste sisu, motiivide ja meelsuse juures, et selle järele siis ära märkida lühidalt puudusi.

Esinevad nenditud kogus kolme põlve õpetajad: vanemast generatsioonist — A. Mohrfeldt, K. Thomson, G. Haller, J. Jalajas, J. Liiv ja J. Uustal, keskmisest — P. Kuusik, A. Sommer, A. Kõögardal ja L. Raudkepp ning nooremast — A. Ein ja J. Lääne. A. Mohrfeldt käsitab esimeses jutluses karskuse küsimust ja teine on kirjutatud kannatamise aja motiividele. Hallipealisel praostil on huumori ja vaimukust. Kui inimene on langenud ka väga sügavale kiusatusis, siis „Kristus võib äratada surmast, ära päästa hukatusest,“ ütleb vana-meister Mohrfeldt. K. Thomson hindab Jumalasõna suurt tähtsust ja väärtust ueeaja moodsaile inimesele. Jumala sõna on „elu sõnakuulelikkudele, usklikkudele, kuid seesama sõna on surmaks sõnakuulmatutele, uskmatuetele“. Praost G. Haller on rajanud oma kaks jutlust armastusetöö motiividele ja jumalikule armastusele. See on iseloomuline kõigile praosti nõuetele ja jutlustele. Praost J. Jalajas kirjeldab esimeses jutluses kahte tüüpi: Martat ja Mariat ja teises näitab, et Jeesus Kristus on inimeste suurim ning ainuke aitaja, ilma temata ei saa „ükski õndsaks, sest ühegi muu nime sees pole õnnistust, kui ainult tema kõrgekskiidetud nime sees ja tema üksi on tee, tõde ja elu“. J. Liivile on Kristus kuningate kuningas. Ta väidab teises jutluses, et „meie usutunnistuse keskoht, meie evangeeliumi kuulutuse süda ja tuum on Kristuse rist — Jeesuse kannatamine ja surm.“ J. Uustal hüüab, selgitades jumalasõna küsimust: „Vaadake enese südamesse. Kui mittu pöuda on seal üle käinud! Kui mitu head mõtet, algatust ja otsust on seal enneaegu närbunud ja ära kuivanud ilma viljata. Kas ei ole sellest ometi meil südamest kahju! Kaevakem sellepärast sügavamaks oma usuelu mullapind! Kiskugem välja umbrohi ja ohakad! Ärgem laskem maailmal oma südant kõvaks tallata!“ Toimetaja P. Kuusik on mahutanud 10 oma jutlust kogusse. Need on kirjutatud mitmesugustele teema-

dele. Esimeses ta ütleb, et meie inimesed oleme „Kristuse kiri“, — selle jutluse järele on antud raamatule ka pealkiri; teises kõneleb ta kooskõla vajadusest Jumalaga, kolmandas ta manitseb: „Hakake ometi armastama head,“ „hakake vihkama kurja“ ja „olgu avameelne, otsekohene meie elu, töö, tegu.“ Üks jutlus on kirjutatud surnutepühaks ja kaks Vabariigi aastapäevade puhul. Neile järgnevad suvistepühade jutlused, jõuluks, ülestõusmiseks ja nelipühiks. P. Kuusik esitab oma tõekspidamisi ja usutõdesid veenvalt ning uskuma panevalt. Tema „Tehke mulle õiguse väravad lahti“ on parim jutlus selles kogus. L. Raudkepp kirjeldab Kristuse surma Kolgatal ja mõistab kolme risti sümboolselt; üks oli neist needuserist, teine meeleparanduserist ja kolmas — Jeesuse oma — sai ohvrisambaks. „Sinna tahame jõuda üle Kolgata künka, vaadeldes kaduva silmaga kolme risti kadumata kujusid,“ lõpetab ta. A. Köögardal rõhutab alandlikkuse tarvidust ja A. Sommer ütleb, et meie peame olema „Jumala tempel“ ning tegutsema vastavalt sellele. A. Ein näeb patu suurust ja väge ning pääsmist sellest Jumala armus. J. Lääne usub, et Jumala juures üksi leiame õige rõõmuallika. Sinna peame püüdma. „Laps saab seal isa rinna na'ale — igavesele isamaale.“

Peamotiiviks selles kogus on Jeesus Kristus ja kristlik armastus. Tervelt 6 autorit — Mohrfeldt, Jalajas, Haller, Liiv, Kuusik ja Raudkepp — on valinud omad teemad sellest usuvaldkonnast. „Kristuse kiri“ on kristotsentriline, nagu seda pealkiri tahab vahest lugejale ütelda. Teise suurema grupi jutluste keskuseks on inimene oma nõrkustega (Uustal, Kuusik, Köögardal, Sommer, Ein ja Lääne). Jumala sõna väärtuse motiiv ja isamaa armastus (Thomson ja Kuusik) täiendavad neid kahte gruppi. Ei või öelda, et nendes 25 jutluses 12 autorilt käsitataks usuelu mitmesuguseid rikkalikke motiive. Toimetajal oleks töö kahtlemata paremini õnnestunud, kui ta siin oleks võinud pakkuda igakülgsema valiku. See oleks vastuvaidlemata rahuldanud rohkem ka lugejaid, kui nüüd võimalik. Suurema osa jutluste negatiivseks küljeks tuleb pidada ka seda et nad ripusid nagu õhus, väljaspool Eesti elu. Kivinenud dogmaatika on Einile iseloomuline. Ei ole tunda, et eestlane kõneleb eestlasele, vaid on valitsemas mingisugune usuline internatsionalism. Erandeid näed Mohrfeldti, Kuusiku ja Raudkepi juures. Vastavalt jutluste stiilgi on hall ja kahvatu, ühe autori jutlused ei erine stiililt millegagi teise omadest; mõne stiil on päris lohisev. Nii kirjutab J. Lääne: „Ja see päev läks täide. See päev jõudis kätte. Persia kuningas Kuruš andis luba, et juudid võivad tagasi tulla. See päev läks täide. Petlemma väljal laulis inglite koor: Teile on täna Taaveti linnas Õnnistegija sündinud. See päev jõudis kätte.“ Ega Eesti ev.-luteri kiriku õpetajad oma enamuses pole kunagi suuremalt hoolinud jutluse stiilist kirjasõnas ja kõnes. Seda tõendab ka „Kristuse kiri“ peale väheste erandite: Mohrfeldt, Kuusik, Köögardal ja Raudkepp.

Mis veel lubamatum, see on vigane keel. Tahaksin öelda — see on otse kuritegu Eesti ev.-luteriusu kiriku ja Eesti keele vastu. Siingi avaldub see iseloomulik joon meie vaimulikus kirjanduses, mis seni lopsakalt umbrohtu kasvatab: ei hoolita keele ehtsusest ja õigekeelsuslikkusest. Kui autoritie kirjad vigased olid, siis oleks pidanud toimetaja selle eest hoolt kandma, et jutluste kogule poleks midagi ette heita olnud sel alal. Nüüd on võibolla paljudegi haritud eestlaste lugemislauad sellepärast „Kristuse kirjale“

suletud. On trükitud „kodusi“ pro „kodusid“, „igavese eluteele“ pro „igavesele eluteele“, „meeletuletada“ pro „meelde tuletada“, „peaseda“ pro „pääseda“, „alati kõrvas“, pro „alati kõrval“, „paneb ta teda jälle kõrvale“ pro „ta tema jälle kõrvale“, „lautatud“ pro „laotatud“, „äratunneme“ pro „ära tunneme“, „Mika“ pro „Miika“, „päivil“ pro „päevil“, „jõu hallikat“ pro „jõuallikat“, „messia-seks“ pro „messiaks“, „tähelpanelikult“ pro „tähelepanelikult“ jne. Germanismide arv ei ole väiksem. Lugesin sõna „üks“ tarvitamist 19 korda kohal, kus teda üldse tarvis pole. Leiame lauseid, nagu: „Nad kuulevad välja Jeesuse sõnadest ainult etteheite“ ja palju teisi konarlusi ning komistusi Eesti keele vastu. Tuline kahju, et toimetaja ise eessõnas ütleb: „Nende juures parandusi ettevõtta stiilis — ei lugenud ma oma õiguseks“. Säärane seisukoht Eesti keele ja stiililiste vigade kohta on täiesti vildak ja saab karuteeneks midu heale asjale ja algatusele, nagu praeguselgi juhtumil.

Õp. P. Kuusik loodab trükki anda juba lähemal ajal uue jutluste vihu. Ilmuva juures peaks ta kindlasti kaht asja silmas pidama: 1) Uus jutluste kogu olgu sisult rikkalikum ja mitmekesisem. Oleks huvitav näha ka kõige nooremat generatsiooni Eesti ev.-luteriusu kirikuõpetajaist. 2) Ilmuva jutluste kogu peaks olema kõigiti laitmatu õigekeelsuslikult ja stiililt. Siis võib loota parimat vastuvõttu, sest ei saa salata, et puuduks nõudmine vaimuliku kirjan-duse säärase toodete vastu.

21. X. 1933.

J. Aunver.

Kirikuloo viimane sõna.

(Oikumeenilise pressakomisjoni esimehe prof. D. A. H i n d e r e r'i andmetel. Ruumi puudusel peab kokkuvõtte see osa, mis oiku-meenilisi liikumisi käsitleb, ära jääma).

Eesti kiriklikust seisukorrast räägib lühidalt praost v. Zur Mühlen kirjas 28. novembrist 1932: Olles maininud Luteruse kiriku uut korda, tema sõltumatust riigist ja selle tagajärgi, seletab autor, et on märgata viimasel ajal vaimuliku elu kasvamise tundemärke, nii usuteadlaste nooremas põlves, noorsoo-liikumises, huvis välismisjoni tööst. Teiselt poolt on ükskõiksus ristiusule ja kirikule suureks paisund. Peipsijärve äärsel maal on venelaste hulgas märgata enamluse ja jumalasalgamise liikumise mõjusid, millised toimuvat peaasjalikult raadio kaudu. Kaitse otstarbel nende mõjude vastu on õigeusulisi ja luterlasi üksteisega ühendusse astunud ja Narvas peetud Balti Venemaaabi poolt kokkukutsutud konverentsist on osa võtnud 28 õigeusu preestrit ja 8 luterlist esindajat. Dogmaatilisi küsimusi ei puudutatud, esikohal seisis ühe osa elanikkonna suur vaimulik häda. Autor arvab, et neid suhteid tuleb arendada.

Rootsi kiriku uus peapiiskopp prof. Erling Eidem pühitseti 22. mail 1932 Uppsala doomkirikus pidulikult ametisse. Pühitsejaks oli Lulea piiskopp Bergqvist, assisteerisid kõik teised Rootsi piiskopid ja 1 misjonipiiskopp, külastajad välismaa piiskopid, arkiipiiskopkonna doomkapitli 2 esindajat ja 3 praostit arkiipiiskopkonnast. Kõrgemissa järele sammus protsessioon „Te Deum“ helide saatel altarile. Eesotsas sammusid peapiiskopi ameti insigne kandjad. Järgnesid peapiiskopp, praostid, doomkapitli esindajad, välismaa ja Rootsi piiskopid ja lõpuks pühitseja piiskopp Bergqvist. Pühitsemist toimetati Rootsi kiriku-seadluse eeskirjade järele.

Samal läinud 1932. aastal toimus Gustav Adolfi 300 aasta surmapäeva mälestus, mil puhul Saksa evangeeliumikirikute liit pöördus usupuhastuse-päeval läkituskirjaga Rootsi kiriku poole tänutervituse ja õnnistluse mõttes. Üleandjaks oli prof. D. Deismann, kelle kuningas 4. novembril audientsile võttis.

Rootsi oikumeenilises toimkonnas on üheskoos esindatud kõik 3 suurt oikumeenilist liikumist. Rootsi oikumeenilise ühingu I aastakoosolek oli 24.—26. veebruarini sel aastal. Nõupidamiste üheks peateemiks pidi olema jumalasalgajate-propaganda.

Saksamaa kirikus on vastavalt riigi sisepoliitilisele ümberkujunemisele uusi vaateid ja suuri ümberkorraldusi esile tulnud. Sellekohased saadetud teated on „Evangelischer Pressedienst“ omad (Ausgabe C: für Auslandspresse) ja on, nagu näib, kõik uue voolu ja olukorra pooldajatelt kirjutatud. Nende teadete alusel saame umbes järgmise pildi:

„Saksa kristlased“ näevad Saksamaa uuenemises Jumala tegu ja hindavad Adolf Hitleri õiget sotsialismi Kristuse käskude teostamisena. Kirik peab rahva uuenemisest osa saama. Kirikut on rahval ja riigil tarvis, sest rahva kui niisuguse alused peituvad usu ja kiriku jumaliku väe sügavamatel allikatel. Kirikule äravõõrdunud osad peavad jälle leidma teed kiriku juure, seks peab ka enamlus ja tema jumalasalgamine purustatama. Jeesuse Kristuse vaimu tuleb teha elavaks rahvale. Selleks ei ole tarvis riigikirikut, sest ainult iseseisev kirik saab riigile tõelikult kasulik olla.

Senine vahekord kiriku ja riigi vahel baseerus 18. sajandi valgustuse ajajärgu vaatele ja tema negatiivsele „vabaduse“ mõistele. See oli ühekülgne vaade. Vahekorda tuleb teisiti korraldada.

Kirikus arvati samuti, et kirikul ei ole midagi tegemist isamaa poliitiliste asjadega ja jäädi külmaks rahva ja isamaa olukordade kujunemisel. Seda seisukohta ei pea „saksa kristlased“ õigeks. Samuti on nende arvates tarvis 28 osakirikut ühendada ligemalt kui seni ühiseks „Saksa evangeeliumi kirikuks“. Uute vaadete pooldajate arv kasvas. Kasvas pinevus uuendajate poolt senisele kiriku alusele jäänud kiriku-juhatuste ja juhatajate vastu. 24-ja osakiriku esindajat (Preisi kiriku eestvõttel) valisid tulevaseks riigipiiskopiks D. v. Bodelschwingh'i, „saksa kristlased“ aga kaitseringijutlustaja ja Hitleri sõbra Ludwig Mülleri.

Tõusid kirikutes tülid. Preisi ülemkirikunõukogu vakantsele esimehe kohale asetäitja määramine andis Preisi kultuse ministrile põhjust määrata riigikomissar Preisi kiriku senise kirikujuhatuse asemele. Mainitud kaitseringijutlustaja Ludwig Müller asus kirikute liidujuhatusse, kes pidi teostama ühise Saksa evangeeliumi kiriku aate. Selle kiriku aluseks on evangeelium Jeesusest Kristusest ja reformat-siooni tunnistuskirjad. Kiriku eesotsas seisab riigipiiskopp, tema kõrval „Vaimulik ministeerium“, mis koosneb 3 usuteadlasest ja 1 õigusteadlasest liikmest. Riigipiiskopi valib „Saksa evangeelne rahvussinod, mis koosneb 60 liikmest, $\frac{2}{3}$ valitakse osakirikute (maakirikute) poolt, $\frac{1}{3}$ „Saksa evangeeliumi kiriku“ poolt. Liikmed valitakse 6 a. peale. See sinod kutsutakse riigipiiskopilt vähemalt 1 kord aastas kokku.

Riigipiiskopp esindab „Saksa evangeeliumi kirikut“ ja nime- tab ja vallandab kõik selle ühendaja ja ühtlustaja kiriku ametnikud.

Kui Ludwig Müller Saksa evangeelse rahvussinodi poolt valiti riigipiiskopiks, avaldas ta sel puhul Wittenbergist „proklamatsiooni“. Tema pidulik ametisse seadmine pidi toimuma 3. detsembril käesoleval aastal Berliini doomkirikus. Nüüd on see tähtpäevaga edasi lükatud.

Austrias on praegu $6\frac{1}{2}$ miljoni elaniku hulgas 280.000 evangeeliumiusulist 124 kogudusega, nende hulgast on umbes 13.000 reformeeritud kristlast. Ühised on mõlemale evangeelsele konfessioonile generaalsinod ehk üldsinod ja maapiiskopp, milline ametikandja otsustati ametisse seada 1931. a. üldsinodil senise ülemkirikunõukogu asemele. Samal üldsinodil anti ka naistele aktiivne ja passiivne valimisõigus. 1931. a. möödus 150 a. sallivusedikti andmisest protestantidele Joosef II poolt, 200 a. sellest

sünnimusest, kus enam kui 20.000 evangeeliumiusulist Salzburgist välja aeti kohaliku peapiiskopi käsul. Ühel neist sallivusemälestuspäevil Viinis evangeeliumi-peakirikus oli kohal ka katoликuusuline liidukantsler.

Prantsusmaa kirikute vastastest vooludest nimetatakse eriti vabamõtlejaid ja jumalasalgajaid.

Vabamõtlejad hoiavad ennast igapäises elus eemale kiriku mõjutusest ja eestkostmisest, kuigi kiriku toimingud päris ei puudu (nagu ristimisel, laulatusel, matusel). Oldi aga n. n. „Vabamõtte kiriku“ (Eglise de la Libre-Pensée) poolehoidjad. Haritud inimeste juures räägiti uuest eluaatest, mis inimese tõelisele loomule enam vastavat. See seisukoht ei tähendanud veel iseenesest ateismi.

Proletaarlaste juures avaldus see vabamõttelikkus vihas ja põlguses kirikute ja usu vastu, kuigi ka mitte täielikus ateismis.

Vabamõtlejate mõjul ei jäänud aga usule viimaks ruumi avalikkuses. Keegi riigimees ei julgenud avalikus kõnes Jumala nime tarvitada. Prantsuse valitsus oli ainuke, kes ilmasõtta läks ilma Jumala poole pöördumata. Pärast sõda tuli teatav muutus: esines jälle lugupidamine usulistest väärtustest. Vabamõtlejate ridadest jäid töölistel eemale, ka üks osa kodanikkudest ja haritlastest. Viimaste hulgast moodustasid ülejäänud 1924 „Prantsusmaa ja asumaade vabamõtlejate rahvusliku föderatsiooni“ (Fédération nationale des Libres-Penseurs de France et des colonies). Paistab, et see organisatsioon ei soovinud edendada täielikku ateismi.

Lugu muutus ateismi suhtes, kui vene mõjudel asutati 1930 vastav „Unioon“, mis 1932 omale nimeks võttis „Prantsusmaa ja asumaade jumalasalgajate tööliste ühendus“ (Association des travailleurs Sans-Dieu de France et des colonies). Siin on juba tegemist absoluutse ateismiga.

Kirikud on ajajooksul oma mõjust väljaspool palju kaotanud eriti usulise ükskõiksuse tõttu, kuid kiriku sees on mõjutused intensiivsemaks läinud. Kirikud astuvad teadlikult sellesse võitlusse oma vaimliste relvadega, teades, et „meie usk on vägi, mis maailma on ära võitnud“.

Inglismaa anglikaani kirik jätkab liginemist eriti oma maa vabakirikutele ja Vanakatoliku kirikule. Viimasega on angli-

kaani kirikul „interkommuniooni“-vahekord vastavalt komisjoni otsusele Bonnis 1931 ja Canterbury konvokationi otsusele 1932. Edasi ühinesid 1932 3 Inglise metodisti kirikut: Wesleyaani kirik, Vana-metodistlik (primitiivne) kirik ja Ühendatud metodisti kirik; nende ühine liikmete arv on üle 800.000.

Kõik Inglismaa kirikud ühinevad kohalikkude ametiasutistega võitluses tööpuuduse vastu ja eriti tema kõlbliste hädaohtude vastu, püüdes luua „töötute kodusid“ ja töötutele asustada väiksemaid maa-alasid, kusjuures ka väikearvulised kveekerid jälle suurt abistamise innu ilmutavad.

Põhja-Ameerika kirikud võitlevad eriti tööpuuduse ja selle tagajärgede vastu. Siin on alati olnud huvi koostööst protestantide, katoliiklaste ja juutide vahel, nii ka nüüd. Ohvrimeelsus näib kasvanud olevat, kuigi ohvrianded loomulikult on vähenenud. Käesoleval aastal on majanduslise seisukorra surve kirikutele kasvanud ja korduvalt on tulnud vähendada misjonäride arvu. Kõigest hoolimata elavad kirikud edasi ja teevad ka mõningaid edusamme.

Brasíliias on 42-miljonilises elanikkonnas umbes 1 milj. hinge evangeeliumiusulisi. Neid on konfessioonilt kongregatsionaliste, presbüteriaane, baptiste, metodiste, episkopaliste j. t., kes ennast suuremalt ise ülal peavad ilma misjoniiseltside suuremate toetusteta. Evangeeliumiusulised elavad enamasti katolikuusulises ümbruses, kellega koostöö seni võimalik ei ole olnud. Katoliku kirik on monarkia kukutamisest saadik a. 1889 riigist lahutatud, aga püüab nüüd jälle ligemat vahekorda riigiga. Oma keskel on evangeeliumiusulised elavas koostöös. Nad on eessammujad rahvahariduse alal. Kirjaoskamatusid nende kogudustes ei leidu peaaegu üldse, kuna muidu elanikkonna kirjaoskamatus % on 70. Nende pühapäevakoolid on suure tähendusega. O. S.

Ademoniten — adeemonlased.

ἀδαιμόετος — lõhestamata.

adhärent — külguv.

Adiaphoron — adiaaforon.

Adiurator — adjuraator, v.

Exorzist.

Adjunkt — abiõpetaja, adjunkt.

Administr|ator — haldur, administraator. ||-ieren — haldama, administreerima.

Adoptian|er — adoptsiaan. ||-ismus — adoptsianism.

adopt|ieren — lapsendama, adopteerima. ||-ion — lapsendus, adoptsioon.

Adoration — kummardamine, adoratsioon.

Adulterium — abielurikkumine, -rikk (riku), adulterium.

Advent — (Kristuse) tulemis-püha, (Kristuse) tulek, advent.

||-ismus — adventism. ||-ist — adventlane, adventist.

Affekt — pahvus, afekt.

Affiliation — pojandus.

Affinität — naabus, sugulus.

Affirmation — jaatus.

After|glaube — vää-, ebausik.

||-lehre — vääropetus. ||-mystik — väärmüstika.

Agape — armastussöömaaeg, agaap.

Agathologie — agatoloogia, (õpetus ülimest hüvest).

Agende — agenda, (jumalateenistuse käsiraamat).

Agens — tõukejõud, mõjur.

ἀγεννησία — sündimatus.

ἀγέννητος — sündimatu.

Agnesschwestern — Agnese -õed.

Agnoeten — agnoeedid.

Agnosti|ker — agnostik. ||-zismus — agnostitsism.

Agnus Dei — Jumala Tall.

Agrapha — agraafid.

Ahnen — eellased, esivanemad, kõugud. ||-bild — eellasekuju, esivanemakuju, kõugukuju. ||-kult — eellasekultus, esivanemakultus, kõugukultus.

Ähnlichkeit — sarnasus.

Ahnung — aim, aimus.

αἰών — iga, eastu.

ἀκαθίστος — akaatist.

Akkad|er — akkadid, akkadlased. ||-ische Sprache — akkadiki keel.

Akkommodation — mugandamine, mugandumine.

Akoimet — virglane, (mittemagaja), akoimeet.

Akoluth — akoluut.

Aktivität — aktiivsus.

Aktuali|sierung — aktuaalistus. ||-tät — aktuaalsus.

Akzidenz — tasu, aktsidents.

Albigenser — albilane.

All — kogumaailm, universum.

allbarmherzig — kõikhalastav, ||-keit — kõikhalastus.

Allbeseel|ung — kõigehingestus. ||-theit — kõigehingestatus.

Allegor|ie — mõistukõnelus, allegooria. ||-isch — mõistukõneline, allegooriline.

Alleinheit — kõikainsus.

alleinseligmachend — ainuõnd-sustav, ainuõndsakstegev.

Allerbarmer — kõikhalastaja.

allergnädigst — kõigearmulisem.

Allerhalter — kõikhoidja, kõige-ülalpidaja.

Allerheiligenfest — kõigipühakutepäev.

Allerheiligstes — pühimik.

Allerschaffer — kõigelooja.

Allerseelentag — kõigihingede-päev.

Allgegen|wart — kõikjalolek.
 ||-wärtig — kõikjalolev.
 allgemein — üldine. ||-begriff
 — üldmõiste. ||-gültig — üld-
 kehtiv. ||-heit — üldsus. ||-vor-
 stellung — üldkujutelm, -ku-
 jutlus.
 Allgenugsamkeit — kõiküllal-
 dus.
 Allgewalt — kõikvägi. ||-ig —
 kõikväeline.
 Allgüt|e — kõikheadus. ||-ig —
 kõikhea.
 Allheit — kõiksus.
 All|macht — kõikvõimus.
 ||-mächtig — kõikvõimas.
 ||-mächtigkeit — kõikvõimsus.
 Allokution — allokutsioon.
 Allmutter — kõigeema.
 Allvater — kõigeisa.
 Allvollkommenheit — kõiktäius-
 likkus.
 allweis|e — kõiktark. -|heit —
 kõiktarkus.
 allwissen|d — kõikteadev. ||-heit
 — kõikteamine.
 Almosen — almus (-e), armu-
 and. ||-ier — aumõnier) — al-
 mustaja.
 Aloger — logosesalgaja, alog.
 alogisch — loogikavastane, aloo-
 giline.
 Altar — altar. ||-bedeckung —
 altarikate. ||-behang — altari-
 eesriie, altarivaip. ||-beklei-
 dung — altaririietus. ||-bibel
 — altaripiibel. ||-bild — al-
 taripilt. ||-decke — altarivaip.
 ||-flügel — altaritiib. ||-gefäß
 — altarinõu. ||-gerät — altari-
 riist. ||-grab — altarihaud.
 ||-kreuz — altarihist. ||-leuchter
 — altarilühter. ||-nische — al-
 tariorb (-va). ||-parament v.
 ||-schmuck. ||-privileg — altari-
 privileeg. ||-sakrament — alta-
 risakrament. ||-schmuck — al-

tariehe. ||-schränke — altari-
 võre. ||-staffel — altarilaua-
 aste. ||-stufe — altariaste. ||-ta-
 fel — altariplaat. ||-tuch —
 altarilina.
 altchrist|lich — vanakristlik.
 Alter|tum — vanaaeg; muistsus.
 ||-tümer — muistised.
 Ältester — vanem.
 Altes Testament — Vana Testa-
 ment, Vana Seadus.
 Altgläubiger — vanausuline.
 Altkathol|ik — vanakatoliiklane.
 ||-isch — vanakatoliiklik, va-
 nakatoliku. ||-izismus — vana-
 katoliiklus.
 Altluther|aner — vanaluterlane.
 ||-isch — vanaluterlik, vana-
 luteri.
 altprotestantisch — vanaprotes-
 tantlik, vanaprotestandi.
 alttestamentlich — vanatesta-
 mentlik, vanatestamendi.
 Alyton — lahendamatu.
 Amalekiter — amalekid, ama-
 leklased.
 Ambon — ambon.
 Amikt — amikt.
 Ammoniter — ammonid, ammon-
 lased.
 Amnestie — armamine, amnes-
 tia. ||-ren — armama, am-
 nestima.
 amoral — kõlblusetu, moraalitu,
 amoraalne.
 Amoräer — amorid, amorlased.
 Amoriter — emorid, emorlased.
 Ampulle — ampull.
 Amt — amet. dreifaches ||
 Christi — Kristuse kolmik-
 amet. || der Schlüssel — võt-
 mevõimus. || halten — jumala-
 teenistust pidama, j-t toime-
 tama, teenima.
 Ämterhäufung — ametite kuhja-
 mine.

Usuteadusline Ajakiri

ilmub 1933. a. peale Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi ajakirjana (seni andis välja usuteaduskond) aastas neli numbrit à 32 lhk., kokku 128 lhk. Peale selle lisavihud.

Tellimise hind 1934. aastaks sisemaale **2 kr.**, välismaale **2 kr. 50 snt.**: üksiknumbri hind **50 snt.** Akad. Usuteadl. Seltsi liikmetele 1 kr. aastakäik, üksiknummer 25 snt. — Lisavihkude hind igakord eriti.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Pealadu Tartus, Akad. Usuteadl. Selts (Peeter Põllu t. 2) ja Akad. Kooperatiivi raamatukaupl. (Ülikooli t. 15, Tartus), tel. 63. Toimkonna aadr.: Tartu, Peeter-Põllu t. 2. Akad. Usuteadl. Selts.

Vanemad aastakäigud ja lisavihud:

1. aastakäik, 1926/27, lhk. 200, hind 2 kr. 32 snt.
2. " 1927/28, " 269, " 2 " 72 "
3. " 1928/29, " 204, " 3 " — "
4. " 1929/32, " 196, " 3 " — "
5. " 1932/33, " 128, " 2 " — "

Üksikud lisavihud:

- 1) O. Sild, Kas Tallinna doomkirik on kirikuloolises arenemiskäigus olnud piiskopikirikuks? 1926, Hind 50 snt.
- 2) Usuteaduslisi oskussõnu. Trükk otsas; ilmub uus trükk.
- 3) Tartu Usuteaduskond Rootsi ajal. 1932, hind 2 kr.
- 4) M. J. Eisen. Väandra Tõnn 1932. a. teadete valgustusel, 1933, hind 1 kr.
- 5) Hugo Masing. Anatoti prohvet. 1933, hind 1 kr.

Muid Akadeemilise Usuteadlaste Seltsi toimetusi:

- 1) Peeter Põld. Usuline kriis, 1932, hind 50 snt.
- 2) Hilda Kasak. „Ratsionalist“ ja psühhoanalüütiline ilma-vaade, 1933, hind 25 snt.

Ladu: Akad. Usuteadl. Selts, Tartu Peeter Põllu t. 2 ja Akadeem. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli t. 15, Tartus.